УДК: 811.512.154:811.111’367
DOI 10.65996/topscience-2457/2026-1.1/126-135

Советбек кызы А.
магистрант
И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети
Бишкек ш.
sovetbekkyzy@gmail.com
Базарбаева Г. Д.
филология илимдеринин кандидаты, доцент
Б.Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Россия Славян университети
Бишкек ш.
gulbarchyndolonbai@gmail.com

КЫРГЫЗ ЖАНА АНГЛИС ТИЛДЕРИНДЕ СҮЙЛӨӨНҮ БИЛДИРГЕН ЭТИШТЕРДИН СТРУКТУРАЛЫК ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Советбек кызы А.
магистрант
Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева
г. Бишкек
sovetbekkyzy@gmail.com
Базарбаева Г. Д.
кандидат филологических наук, доцент
кафедры теории и практики межкультурной коммуникации
Кыргызско-Российский Славянский университет имени Б. Н. Ельцина
г. Бишкек
gulbarchyndolonbai@gmail.com

СТРУКТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ГЛАГОЛОВ РЕЧИ В КЫРГЫЗСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

A. Sovetbek kyzy
master’s student
Kyrgyz State University named after I. Arabaev
sovetbekkyzy@gmail.com
G. D. Bazarbaeva
candidate of philological sciences, associate professor
Department of Theory and Practice of Intercultural Communication
Kyrgyz-Russian Slavic University named after B.N. Yeltsin
gulbarchyndolonbai@gmail.com

STRUCTURAL FEATURES OF SPEECH VERBS IN KYRGYZ AND ENGLISH

Аннотация. Бул макалада кыргыз жана англис тилдеринде сүйлөөнү билдирген этиштердин структуралык өзгөчөлүктөрү салыштырма-

лингвистикалык аспектиде талданат. Изилдөөнүн негизги объектиси катары *say, tell, speak, talk* сыяктуу англис тилиндеги сүйлөө этиштери жана алардын кыргыз тилиндеги эквиваленттери айт-, де-, сүйлө-, кабарла- алынган. Макалада сүйлөө этиштеринин валенттүүлүгү, синтаксистик түзүлүшү, объект жана адресаттын берилүү жолдору, түз жана кыйыр сүйлөөнүн структуралык моделдери каралат. Англис тилинин аналитикалык түзүлүшү менен кыргыз тилинин синтетикалык мүнөзүнүн ортосундагы негизги айырмачылыктар аныкталат. Изилдөөнүн жыйынтыктары салыштырма тил илиминде, котормо таануууда жана чет тилин окутууда практикалык мааниге ээ. Ар бир этиштин контекстке жараша маанилик өзгөрүүлөрү мисалдар аркылуу көрсөтүлөт. Кыргыз тилиндеги мүчөлөр аркылуу берилген грамматикалык маанилер менен англис тилиндеги жардамчы каражаттардын ролу салыштырылат. Сүйлөө актысынын катышуучуларынын (субъект, объект, адресат) синтаксистик жайгашуусу өзүнчө каралат. Изилдөөдө төл жана бөтөн сөздүн грамматикалык трансформациялары талданат. Жыйынтыгында эки тилдеги сүйлөө этиштеринин структуралык моделдери жалпыланып, системалаштырылат.

Аннотация. В данной статье анализируются структурные особенности глаголов речи в кыргызском и английском языках в сравнительно-лингвистическом аспекте. В качестве основного объекта исследования рассматриваются английские глаголы речи *say, tell, speak, talk* и их кыргызские эквиваленты айт-, де-, сүйлө-, кабарла-. В статье исследуются валентность глаголов речи, их синтаксическая структура, способы выражения объекта и адресата, а также структурные модели прямой и косвенной речи. Определяются основные различия между аналитическим строем английского языка и синтетическим характером кыргызского языка. Результаты исследования имеют практическое значение для сравнительного языкознания, переводоведения и методики преподавания иностранных языков. Показаны контекстуальные изменения их значений на основе примеров. Сопоставляется роль вспомогательных средств английского языка и аффиксальных форм кыргызского языка в передаче грамматических значений. Рассматривается синтаксическое положение участников речевого акта (субъект, объект, адресат). Анализируются грамматические трансформации при переходе от прямой речи к косвенной. Выявляются сходства и различия способов цитирования в двух языках. Также характеризуется текстообразующая и дискурсивная функция глаголов речи. В заключение систематизируются структурные модели глаголов речи в кыргызском и английском языках.

Annotation. This article analyzes the structural features of speech verbs in the Kyrgyz and English languages from a comparative linguistic perspective. The main object of the study includes the English speech verbs *say, tell, speak, talk* and their Kyrgyz equivalents айт-, де-, сүйлө-, кабарла-. The paper examines the valency of speech verbs, their syntactic structure, the ways of expressing the object and the addressee, as well as the structural models of direct and indirect speech. The major differences between the analytical structure of English and the synthetic nature of Kyrgyz are identified. The results of the study are of practical significance for

comparative linguistics, translation studies, and foreign language teaching methodology. The role of auxiliary means in English and affixational forms in Kyrgyz in conveying grammatical meanings is compared. The syntactic position of speech act participants (subject, object, addressee) is examined. Similarities and differences in citation strategies in both languages are highlighted. The text-forming and discourse functions of speech verbs are also characterized. In conclusion, the structural models of speech verbs in Kyrgyz and English are systematized and summarized.

Негизги сөздөр: сүйлөө этиштери, структуралык өзгөчөлүк, валенттүүлүк, салыштырма анализ, кыргыз тили, англис тили, синтаксис, семантика, аналитикалык түзүлүш, синтетикалык түзүлүш, төл жана бөтөн сөз.

Ключевые слова: глаголы речи, структурная особенность, валентность, сравнительный анализ, кыргызский язык, английский язык, синтаксис, семантика, аналитический строй, синтетический строй, прямая речь, косвенная речь.

Keywords: speech verbs, structural feature, valence, comparative analysis, Kyrgyz language, English language, syntax, semantics, analytical structure, synthetic structure, direct speech, indirect speech.

Киришүү. Заманбап лингвистикада сүйлөөнү билдирген этиштер семантикалык жана функционалдык жактан активдүү изилденген лексикалык топтордун бири болуп саналат. Аталган этиштер тилдин коммуникативдик функциясын ишке ашырууда өзөктүү ролду аткарат, анткени алар сүйлөө актысын, маалымат берүүнү, пикир алмашууну, билдирүүнүн багытын жана сүйлөө процесси менен байланышкан прагматикалык маанилерди туюнтат. Сүйлөө этиштери аркылуу субъект менен адресаттын ортосундагы коммуникациялык байланыш грамматикалык жана семантикалык деңгээлде уюштурулат.

Кыргыз жана англис тилдери типологиялык жактан ар башка тилдерге кирет: англис тили аналитикалык түзүлүшкө ээ болсо, кыргыз тили синтетикалык тилдердин катарына кирет. Бул айырмачылык грамматикалык маанилерди берүү ыкмаларында, тактап айтканда, жардамчы сөздөрдүн, сөз тартибинин жана аффикстердин ролунда байкалат. Натыйжада сүйлөө этиштеринин валенттүүлүк касиетинде, синтаксистик моделдеринде жана объект менен адресаттын берилиш формаларында олуттуу структуралык айырмачылыктар пайда болот.

Сүйлөө этиштеринин валенттүүлүгү алардын канча жана кандай синтаксистик компоненттер менен айкалыша аларын аныктайт. Мисалы, англис тилинде *say* жана *tell* этиштери ар башка валенттик моделдерге ээ болуп, объекттин жана адресаттын берилиши предлогдор жана сөз тартиби аркылуу ишке ашырылат. Ал эми кыргыз тилинде айт-, де-, сүйлө-, кабарла- сыяктуу этиштерде валенттик мамилелер негизинен грамматикалык формалар жана мүчөлөр аркылуу берилет. Демек, структуралык моделдердин салыштырылышы тилдердин типологиялык өзгөчөлүктөрүн тереңирээк түшүнүүгө мүмкүнчүлүк түзөт.

Мындан тышкары, түз жана кыйыр сүйлөөнүн грамматикалык уюштурулушу да эки тилде ар башкача ишке ашат. Англис тилинде убакыт формаларынын ырааттуулугу (sequence of tenses) жана байланыштыруучу каражаттар маанилүү ролду ойносо, кыргыз тилинде баяндоочтук формалар, -ган/-ген формалары, ошондой эле “деп” конструкциясы кеңири колдонулат. Бул көрүнүштөрдү салыштырма аспектиде талдоо теориялык тил илими үчүн да, практикалык колдонмо үчүн да маанилүү.

Макаланын актуалдуулугу сүйлөө этиштеринин структуралык моделдерин системалаштыруу жана алардын тил аралык өзгөчөлүктөрүн аныктоо зарылдыгы менен шартталат. Айрыкча котормо процессинде жана чет тилин окутууда сүйлөө этиштеринин туура колдонулушу чоң мааниге ээ. Студенттер үчүн валенттик моделдерди жана синтаксистик айырмачылыктарды аңдап түшүнүү грамматикалык каталарды азайтууга жана коммуникативдик компетенцияны өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт. Макалада жүргүзүлгөн салыштырма анализ сүйлөө этиштеринин структуралык табиятын тереңирээк ачып көрсөтүүгө жана тилдер аралык байланыштын мыйзам-ченемдүүлүктөрүн аныктоого багытталат.

Методдор жана методология

Бул изилдөөдө кыргыз жана англис тилдериндеги сүйлөөнү билдирген этиштердин структуралык өзгөчөлүктөрүн аныктоо максатында комплекстүү лингвистикалык ыкмалар колдонулду. Изилдөөнүн методологиялык негизин салыштырма-типологиялык талдоо, структуралык-синтаксистик анализ жана валенттүүлүк теориясы түзөт.

Изилдөөнүн алкагында англис тилиндеги *say, tell, speak, talk* сыяктуу сүйлөө этиштери жана алардын кыргыз тилиндеги эквиваленттери айт-, де-, сүйлө-, кабарла- тандалып алынды. Материал катары көркөм адабияттардан, публицистикалык тексттерден жана окуу материалдарынан алынган мисалдар пайдаланылды. Мисалдарды тандоодо сүйлөө актысынын субъект, объект жана адресат компоненттери так чагылдырылган синтаксистик конструкциялар эске алынды.

Методологиялык жактан төмөнкү ыкмалар колдонулду:

1. Салыштырма-талдоо методу – эки тилдеги сүйлөө этиштеринин структуралык жана валенттик моделдерин салыштыруу үчүн колдонулду. Бул ыкма тилдердин окшош жана айырмачылыктуу белгилерин аныктоого мүмкүндүк берди.
2. Структуралык-синтаксистик анализ – сүйлөм ичиндеги сүйлөө этиштеринин грамматикалык моделдерин, сөз тартибин, объект жана адресаттын берилиш формаларын талдоого багытталды.
3. Валенттүүлүк анализи – ар бир этиштин канча жана кандай синтаксистик компоненттер менен айкалыша аларын аныктоо максатында жүргүзүлдү. Мында милдеттүү жана кошумча мүчөлөрдүн катышы каралды.
4. Контекстуалдык анализ – сүйлөө этиштеринин семантикалык өзгөрүүлөрүн жана прагматикалык маанилерин тексттик чөйрөдө аныктоо үчүн колдонулду.

5. Системалаштыруу жана жалпылоо методу – алынган жыйынтыктарды топтоштуруу жана теориялык корутундуларды чыгаруу үчүн пайдаланылды.

Изилдөө сапаттык (qualitative) мүнөзгө ээ болуп, мисалдардын негизинде терең талдоо жүргүзүлдү. Тандалган материалдар валенттик түзүлүшүнө, синтаксистик моделине жана структуралык типине жараша классификацияланды.

Методологиялык жактан изилдөө тилдердин типологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен жүргүзүлдү. Англис тилинин аналитикалык түзүлүшү жана кыргыз тилинин синтетикалык мүнөзү сүйлөө этиштеринин грамматикалык уюшулушуна түздөн-түз таасир этери негизги принцип катары кабыл алынды.

Жыйынтыгында колдонулган методдор сүйлөө этиштеринин структуралык моделдерин комплекстүү талдоого жана эки тилдеги системалык айырмачылыктарды негиздүү түрдө аныктоого мүмкүнчүлүк берди.

Талкуу жана жыйынтык. Сүйлөөнү билдирген этиштер деп сүйлөө процессин, билдирүүнү, маалымат алмашууну жана сүйлөө актысынын формасын көрсөтүүчү этиштер аталат [15, 324-б.]. Англис тил илиминде бул топ *verba dicendi* деген термин менен белгилүү.

Crystal [11, 402-б.] сүйлөө этиштерин коммуникативдик функциясы боюнча төмөнкүдөй топторго бөлөт:
маалымат берүүчү (*say, tell*);
сүйлөө процесси (*speak, talk*);
экспрессивдүү (*shout, whisper*);
баалоочу (*complain, praise*).

Кыргыз тил илиминде да сүйлөө этиштери семантикалык өзгөчөлүгүнө жараша айырмаланат: *айт-*, *де-* (жалпы билдирүү), *сүйлө-* (процесс), *кабарла-* (расмий-маалыматтык) [1, 157-б.].

Сүйлөөнү билдирген этиштер тилдин коммуникативдик системасында өзгөчө орунду ээлейт. Лексика-семантикалык топ катары алар сүйлөө актысынын катышуучуларын (субъект, адресат, объект) жана маалыматтын берилиш ыкмасын грамматикалык жактан уюштурат. Валенттүүлүк теориясынын негиздөөчүлөрүнүн бири Lucien Tesnière белгилегендей, ар бир этиш белгилүү бир синтаксистик “орундарды” талап кылат. Бул принцип сүйлөө этиштерин талдоодо өзгөчө маанилүү [14, 120-б.].

Англис тилиндеги *say* жана *tell* этиштерин салыштырганда алардын валенттик структурасында айырмачылык байкалат:
She said that she was tired.
She told me that she was tired.

Биринчи мисалда адресат көрсөтүлбөшү мүмкүн, ал эми экинчи мисалда адресат (me) милдеттүү компонент болуп саналат. Бул көрүнүштү Randolph Quirk жана Sidney Greenbaum англис тилинин синтаксистик системасындагы объекттик валенттүүлүктүн өзгөчөлүгү катары түшүндүрүшкөн. Алардын

эмгектеринде *tell* эки валенттүү (ditransitive), ал эми *say* көбүнчө бир валенттүү же предлог аркылуу кеңейтилген модель катары каралат [16, 924–б.].

Кыргыз тилинде айт- жана де- этиштеринин валенттүүлүгү грамматикалык формалар аркылуу ишке ашат:

Ал чарчаганын айтты.

Ал мага чарчаганын айтты.

Бул жерде “мага” формасы барыш септик аркылуу адресатты көрсөтөт. Кыргыз тил илиминде валенттик мамилелерди жана синтаксистик түзүлүштөрдү изилдөөдө Бакытбек Орузбаев жана Каныбек Абдылдаев сыяктуу окумуштуулардын эмгектери маанилүү орунду ээлейт. Алар кыргыз тилинин синтетикалык табиятын, айрыкча мүчөлөрдүн грамматикалык функциясын белгилешкен [1, 155-б.].

Англис тилинин аналитикалык мүнөзү сөз тартибинин туруктуулугу менен шартталат:

He spoke to the students.

He talked about the problem.

Бул жерде предлогдор (to, about) синтаксистик байланыш түзүүчү негизги каражат болуп саналат. Ал эми кыргыз тилинде:

Ал студенттерге сүйлөдү.

Ал маселе жөнүндө айтты.

Бул мисалдарда грамматикалык байланыш септик формалар жана послелогдор (“жөнүндө”) аркылуу берилет. Демек, аналитикалык жана синтетикалык типологиялык айырмачылык сүйлөө этиштеринин структурасында ачык көрүнөт.

Түз жана кыйыр сүйлөөнүн берилиши да салыштырмалуу талдоону талап кылат. Англис тилинде убакыт формаларынын ырааттуулугу (sequence of tenses) маанилүү ролду ойнойт:

He said, “I am busy.”

He said that he was busy.

Кыргыз тилинде:

Ал: «Мен бош эмесмин», – деди.

Ал бош эмес экенин айтты.

Бул жерде кыргыз тилинде *-ган/-ген* формалары жана “деп” конструкциясы кеңири колдонулат. Noam Chomsky синтаксистик түзүлүштөрдү терең структура жана үстүрт структура катары карап, трансформациялык механизмдер аркылуу түшүндүргөн [8, 167-б.]. Бул теорияны кыйыр сүйлөөгө өтүүдөгү трансформацияларды талдоодо да колдонууга болот.

Мындан тышкары, сүйлөө этиштеринин прагматикалык функциясы да маанилүү. Мисалы, *tell* көбүнчө буйрук, кеңеш берүү контекстинде колдонулат:

She told him to leave.

Кыргыз тилинде:

Ал ага кетүүнү буйруду.

Бул жерде этиш семантикалык жактан өзгөрүп, сүйлөө актысы буйрук маанисине өтөт. Демек, лексика-семантикалык трансформациялар котормо процессинде өзгөчө көңүл бурууну талап кылат.

Англис тили аналитикалык тил болгондуктан, сүйлөө этиштеринин структурасы негизинен сөз тартиби жана предлогдор аркылуу түзүлөт.

Англис тилиндеги сүйлөө этиштери көп валенттүү болуп саналат:

say – Subject + Verb + Clause

She said that she was tired.

tell – Subject + Verb + Indirect Object + Direct Object

He told me the truth.

talk – Subject + Verb + Prepositional Phrase

They talked about the problem.

Бул мисалдар англис тилинде объект жана адресат предлогдор же туруктуу структуралар аркылуу берилерин көрсөтөт.

Кыргыз тили синтетикалык тил болуп эсептелет, демек, сүйлөө этиштеринин структурасы негизинен морфологиялык каражаттар (кошумчалар, септик формалар, жекелик-колдонмо мүчөлөр) аркылуу уюштурулат [3,461-б.]. Бул көрүнүш сүйлөмдөгү объекттин жана адресаттын грамматикалык мамилесин аныктоодо маанилүү роль ойнойт.

1. Объект жана адресаттын берүү формалары

Кыргыз тилинде объект жана адресат көбүнчө барыш септик жана табыш септик аркылуу берилет. Мисалдар:

1. Ал мага чындыкты айтты.

мага – барыш септик (адресат), *чындыкты* – табыш септик (объект).

2. Мугалим студенттерге тапшырманы түшүндүрдү.

студенттерге – барыш септик (адресат), *тапшырманы* – табыш септик (объект).

3. Апам ага жаңы китепти берди.

ага – барыш септик, *жана китепти* – табыш септик.

4. Балдар сабакта ырды угушту.

сабакта – жатыш септик (орун), *ырды* – табыш септик (объект).

5. Ал досуна кат жазды.

досуна – барыш септик (адресат), *кат* – табыш септик (объект).

6. Мугалим сабакты жыйынтыктады.

сабакты – табыш септик (объект), *жыйынтыктады* – этиш.

7. Ал апасына кайрылып сурады.

апасына – барыш септик (адресат).

Бул мисалдар кыргыз тилинде сөз тартиби салыштырмалуу эркин экенин, бирок грамматикалык маанини кошумчалар жана септик формалар аныктай турганын көрсөтөт [7, 204-б.].

Кыргыз жана англис тилдериндеги сүйлөө этиштеринин структуралык айырмачылыктары төмөнкү аспектилерде көрүнөт:

1. Аналитикалык vs синтетикалык түзүлүш
2. Сөз тартибинин ролу (англис тилинде эркин эмес, кыргыз тилинде эркин)
3. Объект жана адресаттын берилүүсү (предлогдор vs жардамчы сөздөр)

Бул айырмачылыктар котормо процессинде семантикалык жана синтаксистик трансформацияларды талап кылат [6, 97-б.].

Англис тилинде синтаксистик байланыш көбүнчө сөз тартиби жана предлогдор аркылуу берилет:

She told me the truth.

me – объекттик жекелик, *the truth* – түз объект, сөз тартиби маанини аныктайт.

Кыргыз тилинде бул эквивалент:

Ал мага чындыкты айтты.

мага – барыш септик (адресат), *чындыкты* – табыш септик (объект).

Мындан көрүнүп тургандай, эки тилдеги грамматикалык механизмдер ар башка: англис тили аналитикалык, кыргыз тили синтетикалык. Валенттик байланышты берүү үчүн англис тили сөз тартиби жана предлогдорду колдонсо, кыргыз тили септик формалар менен кошумчаларды колдонуп, сөз тартибин салыштырмалуу эркин калтырат [2, 224-б.].

Сүйлөө этиштеринин мааниси контекстке жараша өзгөрүп, айтылуучу маалыматтын функциясын аныктайт. Мисалы:

Ал ага тапшырманы берди. – маалымат берүү

Ал ага тапшырманы түшүндүрдү. – түшүндүрүү, насаат берүү

Ал ага тапшырманы сунуштады. – сунуш, идея берүү

Кыргыз тилинде септик формалар аркылуу адресат жана объекттин катышуусу белгиленет, бул англис тилиндеги *tell / explain / suggest* сыяктуу сөздөрдүн колдонулушуна салыштырылат.

Изилдөөнүн жыйынтыгында кыргыз жана англис тилдеринде сүйлөөнү билдирген этиштердин структуралык өзгөчөлүктөрү типологиялык айырмачылыктарга негизделгени аныкталды. Англис тили аналитикалык структураларга, ал эми кыргыз тили морфологиялык каражаттарга таянат. Бул жыйынтыктар салыштырма тил илиминде, котормо таанууда жана чет тилин окутууда практикалык мааниге ээ.

Жыйынтык

Жүргүзүлгөн салыштырма-типологиялык анализдин негизинде төмөнкү корутундулар чыгарылды:

1. Кыргыз жана англис тилдериндеги сүйлөө этиштери валенттүүлүк касиетине ээ болуп, алардын синтаксистик моделдери тилдин типологиялык мүнөзү менен шартталат.
2. Англис тилинде синтаксистик байланыш негизинен сөз тартиби жана предлогдор аркылуу берилсе, кыргыз тилинде септик формалар жана мүчөлөр негизги ролду аткарат.
3. *Say* жана *tell* сыяктуу этиштердин валенттик айырмачылыгы адресаттын милдеттүү же милдеттүү эмес компонент катары катышуусу менен аныкталат; кыргыз тилинде бул айырмачылык септик формалар аркылуу ишке ашат.
4. Түз жана кыйыр сүйлөөнүн грамматикалык трансформациялары эки тилде ар башка механизмдер аркылуу берилет: англис тилинде убакыт формаларынын ырааттуулугу маанилүү болсо, кыргыз тилинде

баяндоочтук формалар жана “деп” конструкциясы негизги каражат болуп саналат.

5. Сүйлөө этиштеринин семантикалык жана прагматикалык өзгөчөлүктөрү котормо процессинде эквиваленттүүлүк маселесин татаалдаштырат, ошондуктан структуралык жана валенттик моделдерди эске алуу зарыл.

Жыйынтыктап айтканда, сүйлөөнү билдирген этиштердин структуралык талдоосу кыргыз жана англис тилдеринин типологиялык айырмачылыктарын тереңирээк түшүнүүгө мүмкүндүк берет. Изилдөөнүн жыйынтыктары салыштырма тил илими, котормо таануу жана чет тилин окутуу методикасы үчүн теориялык жана практикалык мааниге ээ.

Корутунду. Бул макалада кыргыз жана англис тилдериндеги сүйлөөнү билдирген этиштердин структуралык өзгөчөлүктөрү салыштырма негизде изилденди. Изилдөө көрсөткөндөй, англис тили аналитикалык, ал эми кыргыз тили синтетикалык болгондуктан, сүйлөө этиштеринин грамматикалык байланышы ар башка механизмдер менен ишке ашат. Англис тилинде объект жана адресат көбүнчө сөз тартиби жана предлогдор аркылуу берилсе, кыргыз тилинде бул ролду морфологиялык каражаттар, атап айтканда септик формалар жана жекелик-колдонмо мүчөлөр аткарат.

Мисалдардан көрүнүп тургандай, кыргыз тилинде сөз тартиби салыштырмалуу эркин, ал эми грамматикалык маанини септик кошумчалар так аныктайт. Кыргыз тилиндеги *айт-, де-, сүйлө-, кабарла-* сыяктуу этиштер объект жана адресат менен байланышта ар кандай синтаксистик моделдерге ээ экенин валенттик анализ көрсөттү. Англис тилиндеги *say, tell, speak, talk* этиштеринде валенттик айырмачылыктар көбүнчө сөз тартиби жана предлогдор менен чектелет.

Салыштырма талдоо көрсөткөндөй, сүйлөө этиштеринин семантикалык жана прагматикалык функциялары контекстке жараша өзгөрөт, бул котормо таанууда жана чет тилин окутууда практикалык мааниге ээ. Кыргыз тилиндеги морфологиялык системанын таасири сүйлөмдүн структурасын жана сүйлөө актысынын катышуучуларын уюштурууга шарт түзөт.

Жыйынтыктап айтканда, макала сүйлөө этиштеринин структуралык өзгөчөлүктөрүн салыштырма талдоо аркылуу эки тилдин типологиялык айырмачылыктарын аныктоого мүмкүндүк берди. Алынган жыйынтыктар салыштырма тил илими, котормо практикасы жана чет тилин окутуу методикасы үчүн теориялык жана практикалык мааниге ээ.

ПАЙДАЛАНЫЛГАН АДАБИЯТТАР

1. Абдылдаев А. Кыргыз тилинин синтаксиси: Валенттүүлүк жана структуралык өзгөчөлүктөр. – Бишкек: Билим, 2010. – 280 б.
2. Абдыкеримова Н. Ж. Кыргыз жана англис тилдеринин салыштырма синтаксиси. – Бишкек: Кыргыз улуттук университети, 2023. – 310 б.
3. Андашова Р.М., Гадаева А.У. // Фразовые глаголы как средство выражения коммуникативного намерения в англоязычных фильмах // Вестник КГУ им.И.Арабаева 2025, №4/2 С.457-465.

4. Акматова З. Кыргыз жана англис тилдериндеги сүйлөө этиштери: Функционалдык жактан карап чыгуу // Central Asian Linguistic Review. – 2025. – Vol. 5, No. 1. – P. 67–81.
5. Жолдошева А. К. Кыргыз тилиндеги сүйлөө этиштеринин семантикасы жана структурасы // Вестник КНУ. – 2024. – № 2. – Б. 45–53.
6. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): учебник для институтов и факультетов иностранных языков. – Москва: Альянс, 2013. – с.250, – ISBN 978-5-91872-024-0.
7. Орозалиева Г. С. Азыркы кыргыз тилинин синтаксиси: теория жана практика. – Бишкек: Илим, 2021. – 356 б.
8. Садыков Т. А. Кыргыз тилинин валенттүүлүк системасы. – Бишкек: Билим, 2022. – 240 б.
9. Biber D., Conrad S., Reppen R. Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use. – 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2021. – 404 p.
10. Cowper E. The Cambridge Introduction to Syntax. – Cambridge: Cambridge University Press, 2021. – 312 p.
11. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. – 3rd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2021. – 560 p.
12. Halliday M. A. K., Matthiessen C. M. I. M. Halliday’s Introduction to Functional Grammar. – 5th ed. – London: Routledge, 2023. – 808 p.
13. Huddleston R., Pullum G. K. The Cambridge Grammar of the English Language. – 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2022. – 1824 p.
14. Omonturdiyev K. Comparative Typology of Turkic and English Syntax // Journal of Language Studies. – 2022. – Vol. 18, No. 3. – P. 112–126.
15. Van Valin R. D. Analyzing Syntax: A Lexical-Functional Approach. – 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 2020. – 450 p.
16. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. – London: Longman, 1985. – 1779 p.

Рецензент: кандидат филологических наук, и.о. доцента Андашова Р.М.